

تحلیل میزان رضایتمندی ساکنان از کیفیت معماری مسکن مهر با فرهنگ ایرانی-اسلامی در شهر جدید سهند

حسن ستاری ساربانقلی^{۱*}، حسن ابراهیمی اصل^۲، شبنم اکبری نامدار^۳

۱. دانشیار - گروه شهرسازی، واحد تبریز، دانشگاه آزاد اسلامی، تبریز، ایران.

۲. گروه معماری، واحد بین‌المللی جلفا، دانشگاه آزاد اسلامی، جلفا، ایران.

۳. استادیار - گروه معماری، واحد تبریز، دانشگاه آزاد اسلامی، تبریز، ایران.

DOI: 10.22034/mpsh.2025.529217.1060

تاریخ دریافت: ۱۴۰۳/۰۴/۰۷ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۳/۰۶/۱۰

چکیده

یکی از مباحث مهم در زمینه معماری و شهرسازی مطالعه شاخص‌های کیفیت سکونت در رابطه با میزان رضایت ساکنان از محیط زندگی خودشان است. اما در کنار آن هویت فرهنگی، از مهمترین مسائل پیش روی جوامع در حال توسعه و کشورهای اسلامی است، که امروزه بیش از هر زمان دیگر بر روی آن تمرکز شده و مطالعات فرهنگی سال‌های اخیر بیش از هر زمان دیگر بر احیای فرهنگ و هویت متمرکز شده است. هدف اصلی تحقیق تحلیل میزان رضایتمندی ساکنان از کیفیت معماری مسکن مهر با فرهنگ ایرانی-اسلامی می‌باشد. مقاله حاضر با روش اکتشافی بوده است. گردآوری داده‌ها با مطالعات پیمایشی و کتابخانه‌ای حاصل شد. جامعه آماری شامل دو گروه متخصصین به تعداد ۲۰ نفر و ساکنین شهر سهند ۲۶۹ نفر با نمونه‌گیری کوکران می‌باشد. تجزیه و تحلیل داده‌ها با روش گرنند تئوری و حداقل مجذور مربع با کمک نرم‌افزار MAXQDA و SmartPLS.3 انجام شد. یافته‌های تحقیق با روش گرنند تئوری نشان داد که میزان رضایت ساکنان از مسکن مهر با فرهنگ ایرانی-اسلامی باید از نظر اجتماعی-فرهنگی، کالبدی-عملکردی، کیفیت محیطی و ساختاری-عملکردی با کیفیت معماری انطباق داشته باشد. همچنین، همبستگی شاخص‌های چهارگانه با میزان رضایت ساکنان از کیفیت مسکن مهر سهند برابر ۰/۹۲۸ است. علاوه بر این، بیشترین تأثیر مربوط به سازه اجتماعی-فرهنگی با ضریب ۰/۵۶۰ و سازه کالبدی-عملکردی با ضریب ۰/۴۹۵ است.

واژگان کلیدی: رضایتمندی، کیفیت معماری، مسکن مهر، فرهنگ ایرانی-اسلامی، شهر سهند.

sattarihassan14@gmail.com

* نویسنده مسئول: حسن ستاری ساربانقلی

مقدمه

هویت فرهنگی از مهم‌ترین مسائل پیش روی جوامع در حال توسعه از اهداف آرمانی است که اغلب کشورهای اسلامی، به خصوص در منطقه غرب آسیا، بیش از هر زمان بر روی آن تمرکز کرده‌اند (آقایی مهر و قره بگلو، ۱۳۹۹) و مطالعات فرهنگی، اجتماعی و سیاسی سال‌های اخیر ایران، بیش از پیش بر احیای فرهنگ و هویت ایرانی-اسلامی متمرکز شده است. نیاز و علت این توجه، مواجهه فرهنگ، معماری و شهرسازی جامعه در حال توسعه ایران، با تحولات شتاب‌زده‌ای است که برای پیوستن به کشورهای توسعه یافته داشته است. در پی این شتاب‌زدگی در بسیاری از حوزه‌ها توجه کافی به فرهنگ و هویت ایرانی-اسلامی در وارد کردن الگوها و فناوری‌های کشورهای توسعه یافته صورت نگرفته است (رضوی‌نیا، ۱۳۹۷). با این دغدغه، بسیاری از پژوهش‌های صورت گرفته در ایران با نگاهی به کهن‌الگوهای بومی و بر حفظ پایایی جهت تحقق هویت‌مندی تأکید کرده و در

حوزه معماری و شهرسازی نیز در موارد زیادی هویت کالبدی معماری را مورد مطالعه قرار داده‌اند؛ و کمتر به مطالعه تطبیقی ابعاد هویت و فرهنگ معماری بومی ایران پرداخته یا فاقد دانش مدون نظری و الگوی کاربردی جامع، برای معماری با فرهنگ ایرانی-اسلامی بوده‌اند. در نظریه‌های فرهنگی، بیش از آنکه تحقق هویت‌مندی در کالدها جستجو گردد، در فرهنگ و هویت فرهنگی جوامع دنبال شده است و ورود پژوهش‌های معماری و شهرسازی به مقوله فرهنگ می‌تواند در رفع چالش‌های هویتی رهگشا باشد (حق‌شناس و حناچی، ۱۴۰۰). در نظریه‌های فرهنگی، محور هویت‌یابی (خودیابی)، مناسبات و کنش‌های انسانی است و محیط فرهنگی در تکوین، استمرار و تحول هویت نقش مؤثری دارد. از این منظر، کالبد معماری در فضاهای سکونتی به‌عنوان پدیده (محصول) فرهنگی، هم‌مظهر تجلی ارزش‌های فرهنگی است و هم‌بستر شکل‌گیری رفتارها کنش‌های اجتماعی است. نظریه فرهنگی، هویت را در مناسبات فرهنگی دنبال می‌کند و ادبیاتی است که در پی یافتن ماهیت فرهنگ و تبعات آن برای زندگی اجتماعی است (آقایی مهر و همکاران، ۱۴۰۲). در همین راستا پس از انقلاب صنعتی، فرآیند شهرنشینی در جهان به‌طور فزاینده‌ای رشد کرد و به دنبال آن مشکلات فراوانی از جمله کمبود مسکن را به وجود آورد در واقع مسکن به‌عنوان یکی از پدیده‌های واقعی، از نخستین مسائلی است که بشر همواره با آن دست‌به‌گریبان و به‌عنوان یک نیاز در جوامع مختلف مطرح بوده است (Kim et al, 2021). امروزه دولت‌ها و مدیران شهری در راستای پیشبرد اهداف خود به امر برنامه‌ریزی و نیاز شهروندان به مسکن توجه بسزایی می‌کنند در کل دنیا با نام‌های متفاوت در دوره‌های مختلف با عنوان مسکن حداقل مسکن اجتماعی اجاره به شرط تملیک مسکن مهر و... پیگیری شده است (سلطانی فرد و همکاران، ۱۴۰۱؛ خراسانی مقدم و همکاران، ۱۴۰۰)، اما متأسفانه آنچه در همه این رویکردها مشترک است. تنزل مسکن به واحدهای مسکونی بی‌کیفیت و نگاه صرفاً کمی به آن است که عمدتاً در خارج از شهرها ساخته شده و از همان ابتدا به دلیل فقدان کیفیت‌های سکونتی، محیطی و معماری با عنوان مجموعه‌های نیازمند تجدید حیات شهری شناخته می‌شوند. اکثر مطالعات صورت گرفته در زمینه آسیب‌شناسی کیفیت معماری و کیفیت محیط سکونتی و رضایت‌مندی مسکونی از افوه و جوه کیفی محیط‌های سکونت و زیست به‌منزله محصول بلافصل این قسم برنامه‌ریزی‌ها حکایت دارند (Chen et al, 2022). از سوی دیگر روند مذکور به نارضایتی ذهنی شهروندان که مستقیماً در معرض عوارض و پیامدهای سیاست‌های توسعه شهری و مسکن قرار دارند منجر شده است. بروز طیف گسترده‌ای از این نارضایتی‌ها که از افسردگی‌های روحی و روانی تا اشکال مختلف آشوب‌های شهری متغیر است جست‌وجوی راه‌حل‌های مؤثر به‌منظور تخفیف آثار زیان‌بار ناشی از این رشد و توسعه را به یکی از مهم‌ترین دغدغه‌های مدیران و برنامه‌ریزان شهری تبدیل کرده است (Sundelin, 2019). در چنین بستر و زمینه‌ای جمع‌کثیری از اندیشمندان حوزه‌های مختلف علمی نظیر شهرسازی، معماری، جامعه‌شناسی و علوم سیاسی بر رویکرد ارتقای کیفیت معماری و سکونت، به‌منزله رهیافتی برای دستیابی به هدف حیات مطلوب شهری تأکید کرده‌اند (Zhang et al, 2021). اهداف اصلی این رویکرد در دو محور بهبود شرایط کالبدی محیط سکونت و تصورات ذهنی شهروندان از وضع کیفی محیط زندگی خویش تبیین و تعریف می‌شود. بدیهی است در چارچوب هدف‌گذاری یادشده شکل آرمانی زندگی در محیط‌های مسکونی شهری با تلاقی دو غایت یعنی شرایط مطلوب کالبدی محیطی و برداشت مثبت ساکنان نسبت به جوانب عینی و قابل مشاهده محیط تحقق می‌یابد. برای تحقق این هدف لازم است سطح رضایت‌مندی ساکنان از هریک از مؤلفه‌ها و متغیرهای مربوط به وضعیت کیفی محیط سکونتشان در قالب امتیازهای کمی تعیین شود تا در صورت وجود تفاوت معنی‌دار بین این امتیازات با آستانه کیفی قابل قبول راهکارهای مؤثر بر ارتقا و بهبود کیفیت آن مؤلفه خاص طراحی و تدوین شود (رضایی خبوشان و نعمتی مهر، ۱۴۰۰). در این مسیر نکته حائز اهمیت شناخت ترجیحات ساکنان در مورد کیفیت‌ها و ارزش‌های معماری و محیطی است تا بتوان با اولویت‌بندی راهکارهای، اقدام به تفکیک هر یک از مؤلفه‌های موردنظر پرداخت. مسکن مهر به‌عنوان یک محیط مسکونی شهری باید خود، کیفیت لازم را داشته و همچنین، کیفیت زندگی مطلوب را برای ساکنان فراهم آورد، اما بر اساس سوابق اجرایی این طرح و پژوهش‌های صورت گرفته مشاهده می‌شود،

که چندان موفق نبوده است. ضمن اینکه کمبود مطالعات یکپارچه موجود در این زمینه و نیاز به شناخت بیشتر معضلات جهت تصمیم‌گیری‌های هدفمند و مفید، انجام پژوهش‌های مربوطه، تطبیق آن با سیاست‌ها و ارتباط بیشتر با ساکنان را ایجاب می‌کند (ابدالی و همکاران، ۱۳۹۹). در بررسی‌های اولیه در شهر جدید سهند مشخص شد که از جمله معضلات این ناحیه مکان-یابی نادرست، امنیت و آسایش کم، محصوریت بیش از حد فضاها، کم بودن فضاها، سبز و باز و جهت‌گیری ساختمان و ... بوده که نارضایتی ساکنان را به دنبال داشته است. همچنین، کمبود فضاها، عمومی و وجود مکان‌های بی‌دفاع از جمله مشکلات دیگر در این محدوده هستند. مقاله حاضر پس از تحلیل دیدگاه‌های موافق و مخالف در حوزه مسکن مهر و تبیین تجارب عملی و نظری مربوطه، به تحلیل کیفیت مسکن مهر شهر جدید سهند با فرهنگ ایرانی-اسلامی می‌پردازد و مهمترین عوامل مؤثر در این زمینه را مورد تحلیل قرار می‌دهد. این تحلیل بر مبنای کسب نظر ساکنان مسکن مهر شهر جدید سهند به‌عنوان گروه اصلی بهره‌ور در این مجتمع‌های مسکونی انجام می‌پذیرد.

هدف اصلی تحقیق تحلیل میزان رضایتمندی ساکنان از کیفیت معماری مسکن مهر با فرهنگ ایرانی-اسلامی می‌باشد. پرسش اصلی تحقیق به این صورت مطرح می‌شود که کیفیت معماری مسکن مهر سهند با فرهنگ ایرانی-اسلامی تا چه اندازه در رضایتمندی ساکنانش مؤثر است؟

پیشینه پژوهش

صلاحی مهر و هاشم‌پور (۱۴۰۲)، سنجش کیفیت مجتمع‌های مسکونی از منظر پایداری فرهنگی در معماری مجتمع مسکونی آسمان و ستارخان در تبریز، یافته‌های حاصل از مقایسه مؤلفه‌های پایداری فرهنگی بین دو مجتمع مسکونی نشان می‌دهد، مجتمع آسمان در تمامی مؤلفه‌ها به‌غیر از مؤلفه تبادل مردم‌واری، نسبت به مجتمع ستارخان، از امتیاز برابر یا بالاتری برخوردار است. در بعد توسعه فرهنگی، تبادل ارزش‌های فرهنگی در مجتمع‌های مسکونی، بیشتر از تکامل یا تغییر آن‌ها مورد توجه قرار گرفته است. در بعد هویت فرهنگی، مؤلفه‌های امنیت و آسایش، عدالت و مساوات، طهارت و صداقت و وحدت و نظم، پایداری بالقوه (خوب) و سایر مؤلفه‌ها، پایداری متوسطی دارند که راهکارهایی جهت بهبود پایداری این مؤلفه‌ها در مجتمع‌های مسکونی پیشنهاد شد. شیران و رخشانی نسب، (۱۴۰۱)، در ارزیابی تطبیقی میزان سنجش رضایت ساکنان از مسکن مهر شرق و مسکن مهر غرب زاهدان، نشان دادند. برای تحلیل مؤثرترین شاخص‌های اثرگذار بر کیفیت سکونتی از نظر کارشناسان، از مدل SAWARA و مهمترین شاخص محتوایی شاخص اثرگذار وجود دوربین مدار بسته، نزدیکی بیشتر به مرکز خرید است. در نهایت نتایج آزمون T مستقل برای مقایسه دو مجتمع مسکونی مهر نشان داده، اختلاف معنی‌داری از نظر سطح رضایت‌مندی در مسکن مهر زاهدان وجود ندارد. محمدیان و همکاران، (۱۴۰۰)، بررسی عوامل مؤثر در گسست پایداری هویت مسکن معاصر شهر تبریز از منظر تحولات چهره و لحن معماری در محله ولیعصر، نتایج تحقیق نشان می‌دهد که بیشترین تأثیر بر گسست پایداری هویت مسکن معاصر از نظر تحولات چهره و لحن معماری در شهر تبریز، مطرح شدن معماری در مفهوم کالا و نه مکان‌زندگی و شهر در حکم انبار کالا و نه بستر مدنیت با بار عامی ۰/۹۶/ بیشترین و تبدیل معماری ایرانی، به معماری‌ها در ایران با بار عاملی ۰/۳۴/ کمترین تأثیر گذاری را داشته‌اند بنابراین بین تحولات چهره و لحن معماری و گسست پایداری هویت معماری در مسکن معاصر ولیعصر تبریز رابطه مستقیمی وجود دارد. برادران هروی و حمزه نژاد (۱۳۹۹)، خوانش انواع حرکت در مسکن بر مبنای فرهنگ حریم معاصر در سه خانه برگزیده معماری معاصر ایران، یافته‌ها نشان می‌دهد که پذیرایی با اثرپذیری و اثرگذاری کم به نسبت سایر فضاها، نقش عنصر میانه در برقراری ارتباط (حرکت) و ایجاد حریم در خانه را دارد. همچنین در الگوی پایه از چیدمان حریم در خانه براساس آرا نظر معماران اسلامی، دو هسته درون (فضای خصوصی) و بیرون (فضای عمومی) و پذیرایی به‌عنوان هسته رابط فضاها هستند که سایر عملکردها با تعیین فاصله (عمق) و نوع هم‌جواری (هم‌پیوندی) با انواع عناصر کالبدی (طبقه، دیوار، پرده...) با هسته رابط در الگوی معاصر جایگذاری می‌شوند. بنابراین شناخت چیدمان فضایی مطلوب در فرهنگ اسلامی مورد پذیرش افراد در موقعیت‌های زیستی متفاوت، این امکان را برای معماران ایجاد می‌نماید تا در تعیین ارزش حریم هر جز

خانه، چیدمان فضایی مطلوب حریم افراد در خانه معاصر ایرانی را پیشنهاد نمایند. گیلبرت^۱ (۲۰۱۴) نیز در پژوهشی پروژه ساخت مسکن دولتی برای صد هزار خانوار فقیر در کشور کلمبیا توسط دولت را مورد بررسی قرار داده است. وی در این مطالعه، اثربخشی ساخت و ساز دولتی جهت رفع مشکل مسکن افراد فقیر و بیخانمان را مورد پرسش قرار داده و متذکر می‌شود که پروژه‌های قبل نتوانسته اند حلال مشکل مذکور باشند. گودینگ^۲ (۲۰۱۶) در پژوهشی با عنوان ساخت مسکن گروه‌های کم درآمد در موریس: بهبود عدالت اجتماعی و کیفیت محیطی، دخالت دولت در ساخت مسکن گروه‌های کم درآمد در جزیره موریس را به دلیل نادیده گرفتن کیفیت محیطی، عدالت اجتماعی و مشارکت ساکنان، ناموفق می‌داند. در این پژوهش تأکید شده است که دولت در برنامه‌های خانه‌سازی، از زمین‌های در دسترس استفاده کرده است. راموس و همکاران^۳ (۲۰۱۸)، در بررسی شرایط محیطی و کیفیت زندگی در مسکن اجتماعی با مقایسه بین دو محله، نشان دادند که کاربران مسکن اجتماعی رضایت بیشتری از شرایط کیفیت محل زندگی و محله خود دارند. دوویر و همکاران^۴ (۲۰۱۸)، در مطالعه کیفیت داده‌ها و حکمرانی در یک طرح مسکن اجتماعی انگلیس در رابطه با پیامدهای مربوط به شهرهای پایدار هوشمند. به این نتیجه رسیدند که نرخ بیکاری ساکنان مسکن اجتماعی، دارای نرخ بیکاری دو برابر سطح ملی در انگلیس هستند. سطح بالای افراد معلول و بالای ۶۰ سال باعث شده است که این افراد توان و تمایل اندکی برای بهینه‌سازی مصرف انرژی در واحدهای محل سکونت خود داشته باشند. منویل و گریت بانکس^۵ (۲۰۲۰)، در بررسی مدیریت عملکرد در سازمان‌های ترکیبی: مورد مطالعه مسکن اجتماعی، نتایج پژوهش نشان می‌دهد، عدم توانایی بخش‌هایی از جامعه در تامین نیازهای سکونتی خود باعث شده است که دولت‌ها به فکر تامین مسکن برای این قشر بیافتند، مکانسیم‌ها و رویکردهای اجتماعی-اقتصادی ساخت و واگذاری چنین مسکنی در سطح جهان دارای تفاوت‌هایی است اما در مجموع حول میزان درآمد سامان یافته است.

مبانی نظری

در تحلیل دیدگاه‌های نظریه‌پردازان در ارتباط با فرهنگ و معماری، می‌توان دو جریان کلی را مشاهده کرد. شکل اول جریانی است که در آن معماری به‌عنوان نمادی از فرهنگ فرد و جامعه در نظر گرفته می‌شود و در مقابل، در شکل دوم هویت در خود اثر و به‌عنوان معنا، مفهوم و ویژگی‌های اثر مورد بررسی قرار می‌گیرد. این دو نگرش اگرچه به‌نوعی متمایز از یکدیگر است اما در برخی دسته‌بندی‌ها به‌صورت یکپارچه ذکر شده‌اند. این پژوهش هویت معماری را به‌عنوان باز نمود فرهنگ فرد و جامعه ایرانی-اسلامی و با تأکید بر کنش‌های انسانی مورد تحلیل و بررسی قرار می‌دهد.

رضایتمندی از کیفیت سکونتی و معماری

رضایتمندی از کیفیت محیط مسکونی برای تحلیل عملکرد مسکن یک معیار مناسب که در طول دهه‌ها توسعه یافته مفهوم رضایتمندی از محیط مسکونی است (Biswas et al, 2021). پژوهشگران حیطه‌ی رضایتمندی مسکونی ادراکات خانواده از محیط زندگی خود شامل خانه، واحد همسایگی، و محله، را از طریق تقسیم عوامل توضیحی ویژگی‌های کاربران اعم از شناختی یا رفتاری و ویژگی‌های محیطی بررسی می‌کنند (Jiang & Feng, 2017)؛ زیرا تأثیرگذارترین سطح رضایتمندی از محیط مسکونی مربوط به درک افراد از محیط است. سنجش رضایت مسکونی تفاوت بین موقعیت‌های واقعی و مطلوب مسکن خانوار را روشن می‌کند و نبود تناسب بین نیازهای مطلوب واقعی مسکن خانوارها باعث ایجاد استرس و نارضایتی در محله اقامت می‌شود (احمدی و چاره‌جو، ۱۴۰۰). بدین ترتیب تحلیل رضایتمندی یک نیاز مستمر برای تعیین مناسب‌ت اقامت محیط ساکنان با توجه به انتظارات نیازها و اهداف ساکنان است و واکنش مردم نسبت به محیط زندگی‌شان را منعکس می‌کند (Sabah,

¹ Gilbert

² Gooding

³ Ramos

⁴ Duvier

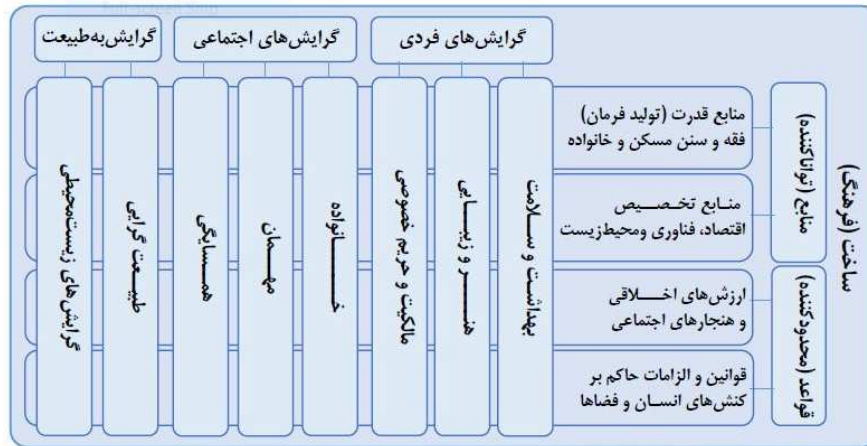
⁵ Manville

2023). سنجش میزان رضایت از سکونتگاه پیچیده و به بسیاری از عوامل بستگی دارد با بررسی و مرور ادبیات مربوط به رضایت از محیط مسکونی مشخص شده که درک میزان رضایت از سوی هر شخص و در شرایط مختلف شخصی، اجتماعی، اقتصادی فرهنگی و فیزیکی متفاوت است و اضافه کردن ویژگی‌های شخصی به تجزیه و تحلیل‌ها قدرت پیش‌بینی را بالاتر می‌برد (Nouri dehbozorg et al, 2021). در مطالعات مختلف، محیط‌های مسکونی و ویژگی‌های عینی و ذهنی با تنوعات رضایتی، مشخص گردیده‌اند، چنان‌که رضایتمندی سکونتی درجه‌ای از رضایت افراد از وضعیت‌های کنونی خود است و روشی غیرمالی و ارکانی در جهت تحلیل کیفیت مسکن است (Mridha et al, 2023). مطالعات تجربی در زمینه رضایتمندی سکونتی، غالباً دارای دو رویکرد مشخص هستند: ویژگی‌های عینی، به ساختار اجتماع مانند مکان جغرافیایی اشاره دارند که مقدار فضاها را با عمومی جزئی از این ویژگی هستند؛ البته ویژگی‌های عینی، به تنهایی نشان‌دهنده رضایتمندی نیستند؛ بلکه باید تفسیری ذهنی از ویژگی‌های عینی باشند، درحالی‌که ویژگی‌های ذهنی، به شخصیت، آمال و خواسته‌های فردی اشاره می‌کنند (Li et al, 2023). پرداختن به موضوع کیفیت معماری آسان نیست، زیرا موضوعی بسیار پیچیده هم "به معنای کلی و هم به‌عنوان راهی برای طراحی، تولید و کنترل آن" است (Eattinnanzi et al, 2018). مفهوم کیفیت معماری به مجموعه‌ای از ارزش‌ها مرتبط است و بنابراین «چندبعدی» است. به همین ترتیب، مفهومی است که دربرگیرنده کیفیات درونی مربوط به خود شیء معماری (فنی، کالبدی، عملکردی و غیره) و کیفیات بیرونی (ادراکی، نمادین، ذهنی و غیره) که در عوض با موقعیت شی در بافت کلی شهر ارتباط دارند. این‌ها کیفیاتی هستند که جان لاک آن‌ها را «اولیه» نامید، آن‌هایی که مبتنی بر تعیین عینی واقعیت هستند، درحالی‌که آن‌هایی که مبتنی بر جنبه‌های حسی ذهنی هستند «ثانویه» هستند (Forte, 2019). علاوه بر این، از آنجایی که ایجاد کیفیت معماری باید هدف نهایی هر پروژه باشد، واضح است که این کیفیت را نمی‌توان از لحظه تاریخی، فرهنگ و زمینه خاصی که اثر پیش‌بینی شده در آن قرار می‌گیرد جدا کرد. کیفیت معماری یک مفهوم "باز" سازگار است که نه تنها مفاهیم شخصی و ذهنی به خود می‌گیرد، تا آنجا که به ارزش‌ها مرتبط است، مفهوم کیفیت معماری لزوماً موضوع تحلیل است (Cao, 2019). کیفیت معماری در چهار بخش قابل‌بررسی است که شامل ۱- کیفیت محیطی، ۲- کیفیت ساختاری ۳- کیفیت عملکردی، ۴- کیفیت اجتماعی- فرهنگی است. کیفیت محیطی نخستین سطح نظام شکل‌دهنده کیفیت در معماری به‌ویژه در محیط‌های مسکونی به شمار می‌رود (Gang Meng & Brent, 2006). این سطح از کیفیت گویای وجه ساختمانی و یا کالبدی آن است که در آن نحوه پاسخ، بنا به نیازمندی‌های اولیه انسان از جمله نیاز به سرپناه تعریف می‌شود. برخی این وجه از کیفیت را بسیار مهم قلمداد می‌کنند و بدیهی است که در صورت عدم تأمین این سطح از کیفیت در بنا، دستیابی به سایر کیفیات معماری نیز امکان‌پذیر نخواهد بود در این سطح مفاهیمی چون ایمنی، بهداشت، آسایش محیطی، نورگیری مناسب بنا و مواردی از این قبیل مورد توجه قرار می‌گیرد. دومین سطح کیفیت ساختاری در تعریف کیفیت معماری است که در ارتباط با نوع ساختار بنا و نحوه انتظام فضایی اجزای آن به وجود می‌آید. این وجه از کیفیت به فضای کالبدی یا محیط انسان‌ساخت از آن حیث که مجموعه‌ای از پدیده‌ها یا واقعیات عینی است که از طریق تجربه ذهنی به ادراک درمی‌آید اشاره دارد (Acampa, 2019). نتیجه این سطح در قالب احساسات مختلف افراد از محیط نمود می‌یابد که شامل احساس امنیت در فضا، احساس محصوریت یا عدم محصوریت فضایی، خلوت و محریت در فضا، سلسله‌مراتب فضایی و مواردی از این قبیل می‌گردد. سومین سطح از کیفیت محیط مسکونی، کیفیت عملکردی آن است. اگرچه عملکرد مفهومی پایه‌ای در تعریف معماری است، اما بعد عملکردی کیفیت محیط، موضوعی است که به نحوه پاسخ فضا به سطوح مختلف نیازهای انسان از جمله نیازهای فردی و اجتماعی وی می‌پردازد و بیش از هر چیز در ارتباط با میزان کارایی بنا و قابلیت کاربرد و استفاده از آن در پاسخ به این نیازها مطرح است (Gianfrate et al, 2017). از نظر کیفیت اجتماعی- فرهنگی نقش ناملموس مسکن به‌عنوان یک‌خانه از طریق فراهم کردن یک محیط امن و محافظ و به‌عنوان یک نماد در توانایی مثبت ذهن در ایجاد روابط اجتماعی مناسب با دیگر هم

نوعان خود است که از تأثیرات وضعیت کالبدی محیط بر مسکن به دست آمده است به کیفیت معماری مرتبط است (Lawrence, 2017). این مفهوم شامل مجموع‌های از هنجارهای اجتماعی همچون پذیرش خود، رشد شخصیتی، روابط مثبت با دیگران، تسلط بر محیط، هدفمند بودن در زندگی و استقلال است. که شامل امنیت/ مشابهت با همسایگان/ فضایی برای تعامل با همسایه/ ارتباط با همسایه نزدیک/ فضایی برای ارتباط اعضای خانواده/ چشم‌انداز/ ابعاد/ نور/ حریم بصری/ فضای سبز/ آلودگی صوتی، نوری و بصری/ حریم صوتی/ تفکیک فضای عمومی از خصوصی/ وجود فضای آرامش‌بخش/ انعطاف‌پذیری (Oluwabunmi Ige, 2019, Reifsnider & Packer, 2021).

ارتباط فضاهای سکونتی با رویکرد فرهنگ ایرانی - اسلامی

معماری علمی بین‌رشته‌ای مابین علوم طبیعی مهندسی و علوم انسانی عقلی-تجربی به شمار می‌رود (صبا، ۱۳۹۹)؛ و از این منظر نسبت به سایر علوم اهمیت و پیچیدگی بسیار و ابعاد و روش‌های پژوهش گوناگونی می‌یابد. در مطالعات فرهنگی، مفاهیم، قواعد و هنجارها در قالب الگوهای ویژه‌ای از فعالیت‌های روزمره افراد جلوه می‌یابد و سبک زندگی آن‌ها را شکل می‌دهد (Reimer, 1995) و از طریق مجموعه‌ای از قواعد، کدها قراردادها، اشکال تعامل، ارتباط و هویت اجتماعی را سازمان می‌دهد (O'Sullivan et al, 1992) و در پدیده‌ها و محصولات فرهنگی نمودار می‌شود. آنتونی گیدنز فرهنگ را به معنای ارزش‌ها، هنجارها و کالاهای مادی یک گروه مشخص و از بارزترین ویژگی‌های روابط اجتماعی انسان می‌داند. و مناسبات رفتارها و کنش‌های اجتماعی افراد را در عرصه فرهنگ به بحث می‌گذارد (گیدنز، ۱۳۹۸). ارزش‌ها آرمان‌ها انتزاعی هستند و هنجارها اصول و قواعد معینی هستند که باید مردم آن‌ها را رعایت کنند و در رفتارهای اجتماعی آنان ظهور می‌یابد و در نهایت در کالبد معماری که هم به‌عنوان پدیده (محصول) فرهنگی که مظهر تجلی ارزش‌های فرهنگی است و هم بستر شکل‌گیری رفتارها و کنش‌های اجتماعی است، تحقق می‌یابد. در رویکرد فرهنگی، محیط فرهنگی جایگاه ویژه‌ای در تکوین، استمرار و تحولات هویت دارد (آقایی مهر و همکاران، ۱۴۰۲). می‌توان گفت که در سطح مفاهیم و ارزش‌های فرهنگی حاکم بر فضاهای سکونتی، ارزش‌های موجود در علم اخلاق مواجهیم که قواعد و ساختارهایی در رابطه با هنجارها (با بدون بایدهای فرهنگی) تولید می‌کنند، یا در آن‌ها محقق می‌شوند. این مفاهیم بر الزامات، سنت‌ها و بایدها نبایدهای فضاهای سکونتی تأثیر گذارند. در سطح بعدی که الگوهای عینی فضاها شکل می‌گیرد، فعالیت‌های فرهنگی یا همان افعال، رفتارها و کنش‌های انسانی رخ می‌دهد که به‌صورت دوسویه بر هم تأثیر گذارند، یعنی هم کنش‌ها را شکل می‌دهند و هم در کنش‌ها محقق می‌گردند (صلاحی مهر و هاشم‌پور، ۱۴۰۲). این الگوها در کالبد مکان و فضاهای سکونتی به‌عنوان پدیده (نظام) فرهنگی که بستر کنش‌های افراد و اعضای خانواده (به‌عنوان یک ساخت اجتماعی) است، متجلی می‌گردد؛ یعنی سنت‌ها و مناسبات بین اعضای خانواده، آداب و سنت‌های معماری فضاهای سکونتی را شکل می‌دهد و آداب و سنت‌های معماری، بستر شکل‌گیری سنت‌ها و مناسبات بین اعضای خانواده می‌شود. به‌عبارت‌دیگر فضاهای سکونتی از دو بعد هویتی واجد اهمیت است: از یک بعد به‌عنوان پدیده‌ای فرهنگی، بازتاب (نظام) معماری خانواده و مظهری برای نمایش ارزش‌های فرهنگی و از بعد دیگر به‌عنوان یک سیستم (نظام)، واجد ساختار شکل‌گیری کنش‌ها و رفتارهای فرهنگی (رسول‌زاده اقدم و همکاران، ۱۳۹۵).

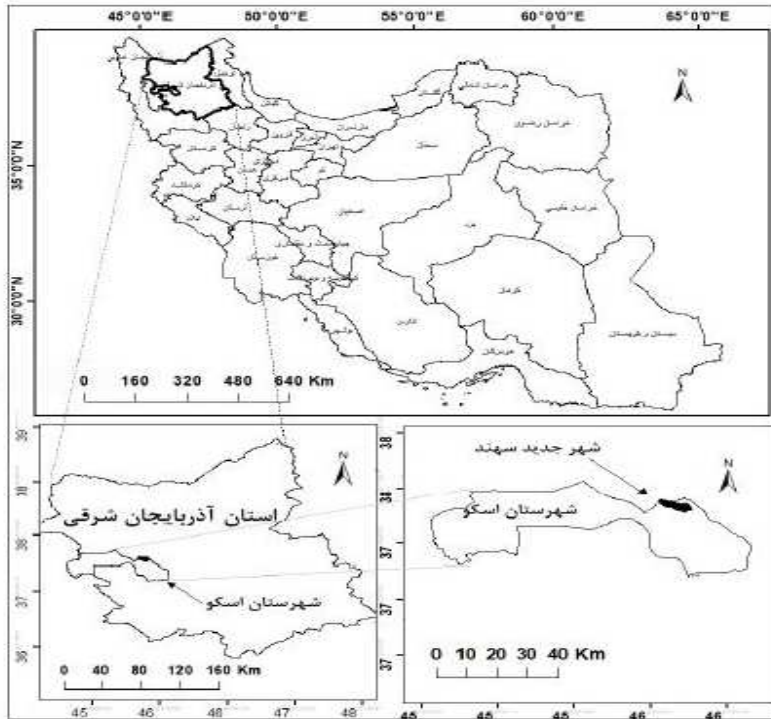

شکل ۱. مؤلفه‌ها و فاکتورهای ساخت یابی فضاهای سکونت با رویکرد فرهنگ ایرانی-اسلامی (آقایی مهر و همکاران، ۱۴۰۲)

روش تحقیق

تحقیق حاضر از لحاظ هدف، کاربردی و به لحاظ روش از نوع طرح تحقیق با مدل ساختاری-تفسیری است که به جهت اهمیت بیشتر داده‌های کیفی به‌عنوان طرح تحقیق آمیخته اکتشافی محسوب می‌گردد. بنابراین، روش‌شناسی در بخش کیفی از نوع اکتشافی و در بخش کمی به‌صورت همبستگی انجام شد. گردآوری داده‌ها به‌صورت مطالعات پیمایشی و کتابخانه‌ای انجام شد. جامعه آماری تحقیق نیز شامل دو گروه متخصصین و شهروندان شهر جدید سهند هستند. گروه متخصصین شامل ۲۰ نفر از اساتید و دانشجویان دکتری شهرسازی، برنامه‌ریزی شهری و جامعه‌شناسی بودند که با روش نمونه‌گیری گلوله برفی انتخاب شدند. این گروه برای شناسایی و تبیین شاخص‌های کیفیت معماری مسکن مهر با فرهنگ ایرانی-اسلامی در شهر جدید سهند با استفاده از الگوی نظریه داده بنیاد در قالب مصاحبه نیمه ساختاریافته و ساماندهی اطلاعات در قالب نرم‌افزار مکس کیودا انتخاب شدند. جامعه آماری گروه ساکنان نیز شامل خانوارهای بهره‌ور مسکن در شهر سهند برابر ۱۹۸۵۴ خانوار می‌باشد، که با روش نمونه‌گیری کوکران ۲۶۹ خانوار به‌عنوان نمونه جهت توزیع پرسشنامه انتخاب شدند. روایی شاخص‌ها با نظر جامعه آماری گروه متخصصین و اساتید راهنما و مشاور تأیید شد. پایایی شاخص‌های پرسشنامه نیز با آزمون آلفای کرونباخ برای مؤلفه. پایایی شاخص‌های پرسشنامه نیز با آزمون آلفای کرونباخ برای مؤلفه محیطی ۰/۸۱۵؛ ساختاری فضایی ۰/۷۹۸؛ کالبدی-عملکردی ۰/۸۰۲؛ اجتماعی-فرهنگی ۰/۸۴۵ محاسبه گردید. محاسبه گردید. برای تجزیه و تحلیل داده‌ها از روش نظریه داده بنیاد با کمک نرم‌افزار مکس کیودا و مدل معادلات ساختاری با استفاده از تکنیک حداقل مجذور مربع با کمک نرم‌افزار SmartPLS استفاده شد. بر اساس این روش ابتدا متون و اسناد جمع‌آوری شده دقیق مطالعه شده و جملات و مفاهیم مهم و در راستای موضوع و سؤال تحقیق از آن‌ها استخراج شد. سپس این مفاهیم و گویه‌ها به‌صورت کدهای باز تعیین و در مراحل بعدی کدگذاری محوری و مقوله‌بندی‌ها به‌منظور رسیدن به چارچوب و نتایجی در راستای اهداف تحقیق صورت پذیرفته است. مجموعه این فرآیند از طریق مصاحبه عمیق کارشناسی با ۲۰ نفر از خبرگان و اساتید دانشگاه در رشته معماری، برنامه‌ریزی شهری و شهرسازی صورت پذیرفت. کدگذاری باز و مقوله‌بندی محتوایی این مصاحبه‌ها نیز همانند قسمت تحلیل محتوای اسنادی انجام شده و نتایج هر دو گروه کدگذاری‌ها و مقوله‌بندی‌ها، در جدول (۱) و مدل مفهومی در شکل ۴ آمده است. بعد از مشخص شدن شرایط و عوامل اصلی بواسطه نظریه داده بنیاد، از مدل یابی معادلات ساختاری استفاده شده است. شهر جدید سهند در ناحیه شمال غربی مرکز شهر اسکو قرار گرفته است. در سال ۱۳۸۷ با انتخاب شهردار به‌عنوان پنجاه و هشتمین شهر استان آذربایجان شرقی و سومین شهر شهرستان اسکو شناخته شد (بهشتی و منوری، ۱۳۹۶). شهر جدید سهند حدود ۱۲۶۵۰ هکتار مساحت دارد و این شهر با ۳-۳۶ و ۱۵-۴۶ درجه در طول جغرافیایی شرقی و ۳۷-۵۳ و ۳۷-۵۹ درجه عرض‌های جغرافیایی در ۲۰ کیلومتری

غربی تبریز و در مجاورت جاده مراغه - تبریز و بر روی ارتفاعات دشت خسروشهر و دره اسکو قرار گرفته است (فصیحی و همکاران، ۱۴۰۰). جمعیت آن بر اساس سرشماری سال ۱۳۹۹ برابر ۱۰۸۴۲۸ نفر می‌باشد (سالنامه آماری، ۱۳۹۹).

شکل ۲. موقعیت شهر جدید سهند

یافته‌های پژوهش

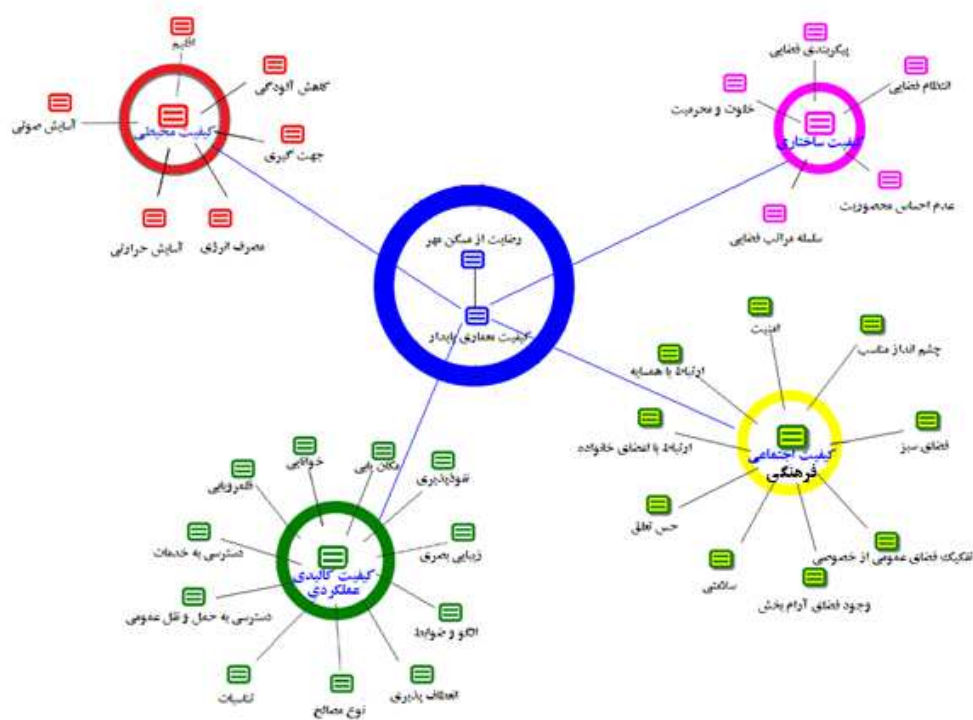
در ابتدای کار به منظور استخراج و تحلیل شاخص‌های تحقیق با استفاده از نظرات جامعه آماری گروه متخصصین که ۲۰ نفر بودند، از تکنیک نظریه داده بنیاد استفاده شد. تا مشخص گردد که مؤلفه‌های کیفیت معماری به فرهنگ ایرانی-اسلامی از کدام طیف و ابعاد بر رضایت ساکنان از مسکن مهر تأثیر گذار هستند. مراحل تجزیه و تحلیل داده‌های کیفی در قالب سه مرحله کدگذاری ارائه می‌شود. در بخش کیفی در گروه‌بندی کدها، کدهای محوری مستخرج از مصاحبه‌ها گروه‌بندی شده و سپس گروه‌های ایجاد شده با یکدیگر مقایسه شدند تا گروه‌های اصلی و ابعاد هر یک شناسایی و استخراج گردد. البته در این مرحله مراجعه به ادبیات نظری پژوهش کمک زیادی به هرچه دقیق‌تر شدن گروه‌بندی‌ها کرد. در این پژوهش سعی شده بر اساس فهم پژوهشگران از متن پدیده مورد مطالعه یعنی رضایت ساکنان مسکن مهر بر مبنای کیفیت معماری با فرهنگ ایرانی-اسلامی، چارچوب مدل پارادایم به صورت روایتی به شکل ترسیمی نشان داده شود. گروه‌بندی کدهای محوری در هر مورد و مقایسه آنها، نشان داد که می‌توان تمامی کدهای به دست آمده را در یک گروه اصلی با چهار شاخص و ۳۱ زیر شاخص تحت عنوان رضایت ساکنان از کیفیت معماری مسکن مهر با فرهنگ ایرانی-اسلامی جای داد (جدول ۱).

جدول ۱. گروه‌بندی کدها حاصل مصاحبه با خبرگان

مؤله	کدگذاری محوری	کدگذاری باز	کدگذاری محوری کالبدی	کدگذاری باز	کدگذاری محوری	مؤله
کیفیت	کدگذاری محوری	کدگذاری باز	کدگذاری محوری کالبدی	کدگذاری باز	کدگذاری محوری	کیفیت
		چشم‌انداز مناسب فضای سبز (آلودگی صوتی،	قلمرو انعطاف‌پذیری	اقلیم جهت‌گیری	کدگذاری محوری	

نوری و بصری، حریم صوتی)				
تفکیک فضای عمومی از خصوصی		نفوذپذیری		مصرف انرژی
وجود فضای آرامش بخش،		دسترسی به خدمات،		آسایش حرارتی
سلامتی		دسترسی به حمل و نقل عمومی		آسایش صوتی
		الگو و ضوابط		کاهش آلودگی
		تناسبات		پیکربندی فضایی
		نوع مصالح		انتظام فضایی
		زیبایی بصری		عدم احساس محصوریت بیش از حد
		امنیت،	تعمیر و نگهداری	خلوت و محرمت،
		تمایل به ارتباط با همسایه نزدیک		سلسله مراتب فضایی واحدها
		فضایی برای ارتباط اعضای خانواده		جهت یابی
		حس تعلق		خوانایی

الگوی مفهومی الگویی است که محقق بر اساس آن ضمن تبیین عوامل و مؤلفه‌های اثرگذار در ایجاد مسئله به نظریه‌پردازی اقدام می‌کند. در این تحقیق بر اساس مرحله شناخت و بررسی مبانی نظری تحقیق با توجه به نظرات جامعه آماری گروه متخصصین، اقدام به ارائه الگوی مفهومی تحقیق شده است.

شکل ۴. مدل مفهومی کیفیت معماری مسکن مهر با فرهنگ ایرانی-اسلامی

برای بررسی نرمال بودن متغیرهای تحقیق از آزمون کلموگروف اسمیرنوف استفاده می‌کنیم تا مشخص شود که از آزمون پارامتری استفاده کنیم یا ناپارامتری استفاده شود.

جدول ۲. نتایج آزمون کلموگروف اسمیرنوف

متغیر	شاخص	آماره Z	سطح معناداری (Sig)	نتیجه فرضیه نرمال
۸	اقلیم،	۰/۸۷۶	۰/۰۷۱	تایید

تایید	۰/۰۸۳	۰/۷۶۱	جهت گیری،	ساختاری فضایی	
تایید	۰/۰۹۸	۰/۹۹۴	مصرف انرژی		
تایید	۰/۰۹۲	۰/۹۱۵	آسایش حرارتی		
تایید	۰/۰۶۸	۰/۸۱۴	آسایش صوتی		
تایید	۰/۰۷۵	۰/۷۹۹	کاهش آلودگی		
تایید	۰/۰۸۸	۰/۹۶۲	پیکربندی فضایی		
تایید	۰/۰۸۴	۰/۹۳۴	انتظام فضایی		
تایید	۰/۰۸۵	۰/۸۹۶	عدم احساس محصوریت بیش از حد		
تایید	۰/۰۷۶	۰/۸۷۷	خلوت و حریمیت		
تایید	۰/۰۹۱	۰/۷۵۲	سلسه مراتب فضایی واحدها		
تایید	۰/۰۷۶	۰/۷۸۴	جهت یابی		کالبدی-عملکردی
تایید	۰/۰۸۵	۰/۸۴۹	خوانایی		
تایید	۰/۰۶۵	۰/۹۱۳	قلمرو		
تایید	۰/۰۷۷	۱/۳۴۹	انعطاف پذیری		
تایید	۰/۰۸۳	۰/۹۲۷	نفوذپذیری		
تایید	۰/۰۹۵	۰/۸۸۸	دسترسی به خدمات		
تایید	۰/۰۸۱	۰/۷۹۱	دسترسی به حمل و نقل عمومی		
تایید	۰/۰۷۳	۰/۸۵۱	الگو و ضوابط		
تایید	۰/۰۹۷	۱/۰۰۱	تناسبات		
تایید	۰/۱۰۱	۰/۷۶۹	نوع مصالح		
تایید	۰/۰۷۴	۰/۹۴۷	زیبایی بصری		
تایید	۰/۰۶۹	۰/۹۳۵	امنیت	اجتماعی فرهنگی	
تایید	۰/۰۹۹	۰/۸۵۹	تمایل به ارتباط با همسایه نزدیک		
تایید	۰/۰۸۰	۰/۸۱۶	فضایی برای ارتباط اعضای خانواده،		
تایید	۰/۰۷۲	۰/۷۴۸	حس تعلق		
تایید	۰/۰۸۷	۱/۱۶۱	چشم انداز مناسب		
تایید	۰/۰۶۶	۰/۷۸۱	فضای سبز (آلودگی و حریم صوتی، نوری و بصری)		
تایید	۰/۰۹۶	۰/۸۹۵	تفکیک فضای عمومی از خصوصی		
تایید	۰/۰۷۳	۰/۸۸۳	وجود فضای آرامش بخش		
تایید	۰/۰۶۴	۰/۹۲۹	سلامت		

با توجه به جدول (۲) چون مقدار سطح معنی داری در تمامی متغیرها بزرگ‌تر از مقدار خطای ۰/۰۵ می‌باشد. یعنی متغیرهای تحقیق همگی نرمال می‌باشند.

جدول ۳: توصیفی شاخص‌های آماری تحقیق

جدول شاخص‌های توصیفی				
نام متغیر	میانگین	انحراف معیار	تعداد	ضریب همبستگی
رضایتمندی از مسکن مهر	۳/۱۲۸۵	۰/۳۷۳۱	۲۶۹	+۰/۸۱۲
کیفیت معماری با فرهنگ ایرانی-اسلامی	۳/۶۵۷۱	۰/۶۹۱۲	۲۶۹	

نتایج بدست آمده از آزمون فرض نشان می‌دهد که با احتمال (اطمینان) ۹۵ درصد بین رضایتمندی مسکن مهر و کیفیت معماری با فرهنگ ایرانی-اسلامی رابطه معنی داری مثبت به میزان ۰/۸۱۲ وجود دارد.

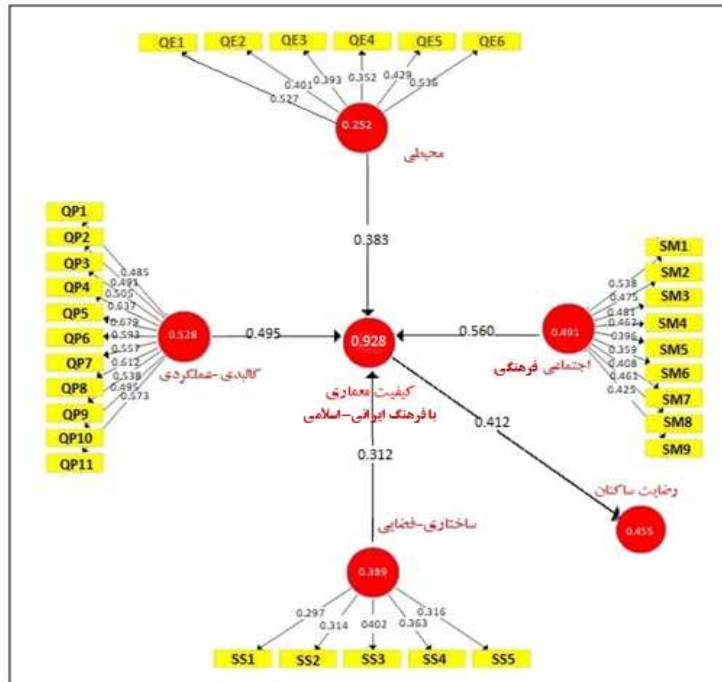
بررسی اعتبار متمایز معیارها: برای برآورد اعتبار متمایز (واگرا) مدل، از روش ماتریس استفاده شد. طبق این معیار جذر شاخص AVE، یک متغیر پنهان باید بیشتر از همبستگی آن متغیر پنهان با متغیرهای پنهان دیگر باشد، این امر نشانگر آن است که همبستگی آن متغیر پنهان، با مشاهده پذیرهای خود بیشتر از همبستگی اش با متغیرهای دیگر است. همان‌گونه که در جدول ۴ مشاهده می‌شود، بر اساس نتایج ماتریس رضایتمندی از کیفیت معماری با فرهنگ ایرانی اسلامی مسکن مهر آفتاب شهر سهند،

مقادیر جذر AVE، برای تمامی متغیرهای پنهان (ابعاد) که در خانه‌های موجود در قطر اصلی ماتریس قرار دارند، از مقدار همبستگی میان آن‌ها که در خانه‌های زیرین و راست قطر اصلی قرار گرفته‌اند، بیشتر می‌باشد؛ بنابراین می‌توان اذعان نمود که متغیرهای مکنون در مدل حاضر، تعامل بیشتری با مشاهده پذیرهای خود دارند تا با سازه‌های دیگر، به عبارتی، اعتبار و آگرای مدل در حد مناسبی بوده و مورد تأیید می‌باشد

جدول ۴: ماتریس سنجش روایی اعتبار متمایز (واگرا)

اجتماعی-فرهنگی	کالبدی-عملکردی	ساختاری-فضایی	محیطی	کیفیت معماری	سازه
				۱	کیفیت معماری
			۱	۰/۶۱۱	محیطی
		۱	۰/۳۴۱	۰/۵۹۷	ساختاری-فضایی
	۱	۰/۱۹۸	۰/۲۹۸	۰/۵۱۲	کالبدی-عملکردی
۱	۰/۱۲۱	۰/۱۶۵	۰/۳۰۲	۰/۴۹۴	اجتماعی-فرهنگی

با توجه بر ابعاد و شاخصه‌های پنج‌گانه پژوهش و عوامل مؤثر بر آن، اقدام به تعیین میزان تبیین و پیش‌بینی کنندگی رضایت از کیفیت معماری مسکن مهر با فرهنگ ایرانی-اسلامی در شهر سهند تحت تأثیر روابط علی بین مؤلفه‌های چهارگانه شده است. در این تحقیق «میزان رضایتمندی ساکنان از مسکن مهر» متغیر وابسته و اثرات مؤلفه‌های چهارگانه در قالب شیوه طراحی و کیفیت معماری با فرهنگی ایرانی و اسلامی به‌عنوان متغیر مستقل در نظر گرفته شد. برای بررسی معنی‌دار بودن رابطه میان ابعاد مختلف با متغیر مؤلفه‌ای رضایتمندی از کیفیت معماری مسکن مهر با فرهنگ ایرانی-اسلامی در شهر سهند از یک‌سو و از سوی دیگر، رابطه بین سازه‌های مربوط به هر یک از ابعاد چهارگانه با خود بعد موردنظر استفاده گردید (شکل ۴ و جدول ۶). بر مبنای یافته‌های ادبیات نظری، سازه‌های مؤثر بر «رضایتمندی از کیفیت معماری مسکن مهر با فرهنگ ایرانی-اسلامی در شهر سهند» شامل محیطی؛ ساختاری فضایی؛ کالبدی-عملکردی؛ اجتماعی-فرهنگی می‌باشند، با توجه به محاسبات صورت گرفته، نتایج تحلیل مسیر نشان می‌دهد که تمامی روابط معنی‌دار هستند. در این رابطه، بیشترین تأثیر مربوط به سازه اجتماعی فرهنگی با ضریب تأثیر ۰/۵۶۰ و سطح معنی‌داری ۰/۰۰۰ و سازه کالبدی-عملکردی با ضریب ۰/۴۹۵ و سطح معنی‌داری ۰/۰۰۰ است. کیفیت معماری با ضریب تأثیر ۰/۴۱۲ و سطح معنی‌داری ۰/۰۰۰ است، کیفیت محیطی با ضریب تأثیر ۰/۳۸۳ و سطح معنی‌داری ۰/۰۰۰ است و ساختاری فضایی با ضریب تأثیر ۰/۳۱۲ و سطح معنی‌داری ۰/۰۰۰ است. در نتیجه برای دستیابی به یک مکانسیم منسجم در ارائه «رضایتمندی از کیفیت معماری مسکن مهر با فرهنگ ایرانی-اسلامی در شهر سهند»، نیازمند تقویت زیرساخت‌های اجتماعی-فرهنگی از قبیل تقویت حس تعلق مکانی و امنیت تمایل به ارتباط با همسایه نزدیک فضایی برای ارتباط اعضای خانواده، تفکیک فضای عمومی از خصوصی، وجود فضای آرامش‌بخش و سلامت به‌ویژه در طراحی و ساخت مسکن مهر با فرهنگ ایرانی-اسلامی در شهر جدید سهند است. در نهایت میزان ضریب واریانس ۰/۹۲۸ است. این عامل نشان می‌دهد که مدل مذکور به‌خوبی روابط علی بین سازه‌های متغیر و پنهان را نشان داده است (شکل ۵).

شکل ۵. روابط علی بین متغیرهای پنهان و آشکار در مدل معادلات ساختاری با Smart PLS

یافته‌های جدول ۵ به منظور تکمیل یافته‌های شکل ۵ می‌باشد. طبق محاسبات برای تمامی سازه‌ها در حد متوسط است؛ لذا نشان می‌دهد که روابط بین سازه‌های مؤثر بر رضایت ساکنان از کیفیت معماری مسکن مهر سهند با فرهنگ ایرانی-اسلامی در حد قابل قبولی قرار دارند. در این میان، ضریب اثرگذاری اجتماعی-فرهنگی با آماره $t=۳/۵۵۶$ و کالبدی عملکردی با آماره $t=۳/۴۵۵$ بیشتر از دیگر شاخص‌ها است. با توجه به یافته‌های تحقیق خانواده یک واحد اجتماعی-فرهنگی است باید فاکتورهای دیگر فرهنگ، توسط جامعه ساماندهی شود، و گرنه خانواده در حالت طبیعی از هم می‌پاشد. از این رو یک مهندسی فرهنگی برای جامعه دینی لازم است تا ساخت خانواده پایدار بماند. معماری فضاهای سکونتی قوانینی دارد که ساختار فضاهای سکونتی و روابط سیستمی اجزای آن را تعریف می‌کند. این قواعد هم بر مناسبات اعضای خانواده تأثیر می‌گذارد و هم از آن‌ها تأثیر می‌پذیرد. این قواعد هم شامل توصیه‌های اخلاقی و هنجار گونه می‌گردد و هم قوانین و احکام فقهی که بر اعضای خانواده و فضاهای مسکونی حاکم‌اند. منابع هم شامل منابع تولیدکننده فرمان، مانند احکام فقهی و سنت‌ها و منابع فیزیکی و کالبدی مانند مصالح و فناوری‌های طراحی و ساخت فضاهای سکونتی می‌شود که امکان مناسبات و کنش‌ها را در فضاهای سکونتی محقق می‌کند؛ بنابراین ساخت یابی فضاهای سکونتی ایران را در رویکرد فرهنگی در چهار دسته قرارداد: ۱. منابع تولیدکننده فرمان (منابع فقهی و سنت‌ها). ۲. منابع تخصیص (اقتصاد، فناوری و مسائل زیست‌محیطی). ۳. قواعد، هنجارها و ارزش‌های اخلاقی و ۴. قواعد و الزامات قانونی

جدول ۵: بارهای عاملی و ضرایب مسیر تأثیر کلی سازه‌های تحقیق با مدل معادلات ساختاری

شاخص	ضرایب مسیر	مقادیر متغیر پنهان	قابلیت اطمینان ترکیبی	بررسی فرضیه
کیفیت معماری	۰/۴۱۲	۳/۲۴۷	۰/۸۳۲	تایید
محیطی	۰/۳۸۳	۳/۱۸۲	۰/۷۵۹	تایید
ساختاری-فضایی	۰/۳۱۲	۳/۰۰۵	۰/۷۱۵	تایید
کالبدی-عملکردی	۰/۴۹۵	۳/۴۵۵	۰/۸۵۸	تایید
اجتماعی-فرهنگی	۰/۵۶۰	۳/۵۵۶	۰/۸۹۴	تایید

بحث و نتیجه‌گیری

طراحی نامناسب فضاهای باز و بسته مجتمع‌های مسکن مهر سبب افزایش آسیب‌های اجتماعی از قبیل شرارت، دزدی، درگیری، بزهکاری و... می‌شود. بنابراین، برای مدیریت معضلات موجود در فضاهای مختلف مجتمع‌های مسکن مهر و آسیب‌های اجتماعی ناشی از آن باید با این پدیده برخوردی سیستماتیک داشت و در حل این مشکلات، همه عوامل اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی، محیط فیزیکی و کالبدی را در یک زنجیره مرتبط به هم دانست. در این راستا معماری فضاهای سکونتی نیز یک سیستم است که بازتاب یا بازتولید ساخت (فرهنگ) است. به عبارتی سیستم (معماری فضاهای سکونتی)، بازتولید فرهنگ معماری در مکان و همچنان که هویت بازنمایی سیستم است، هویت فضاهای سکونتی نیز بازنمایی معماری فضاهای سکونتی است. در این نگاه، عناصر و اجزای فرهنگ، به مثابه ساخت، هویتی مستقل از خود ندارند و متأثر از هویت ساخت حاکم بر فرهنگ هستند. عناصر و اجزای فضاهای سکونتی نیز متأثر از فرهنگ (ساخت) خانواده و بازتولید فرهنگ خانواده اند و قواعد و منابع حاکم بر استمرار یا تغییر شکل نهاد خانواده به مثابه ساخت فضاهای سکونتی، به بازتولید نظام معماری آن منجر می‌گردد. این بازتولید در قالب الگوهای معماری (راهکارها و گونه‌های پرتکرار در سیستم) در زمان و مکان، هویت فضاهای سکونتی را می‌سازد در نتیجه می‌توان گفت که در رویکرد فرهنگی، باید قواعد و منابع شکل دهنده به خانواده عنوان یک ساخت اجتماعی تحلیل شود. این تحلیل در ساخت یابی فضاهای سکونتی ایران، در چهار بعد احکام و سنت‌های حاکم بر کنش‌های ساکنین فضاهای سکونتی (فقه مسکن و خانواده و سنت‌ها)، امکانات فنی و رفاهی (اقتصاد، فناوری، تسهیلات و محیط‌زیست) هنجارها، مفاهیم و ارزش‌های اخلاقی سکونت و ضوابط و قوانین حاکم بر کنش‌های اعضای خانواده و معماری فضاهای سکونتی، در سه محور گرایش‌های فردی، اجتماعی و گرایش انسان به طبیعت قابل تحلیل و بررسی است. در این رابطه، بررسی یافته‌های تحقیق بر مبنای شیوه‌گردنند تئوری و مصاحبه با متخصصین نشان می‌دهد که برای رضایتمندی ساکنان از مسکن مهر شهر جدید سهند باید از نظر کیفیت معماری با فرهنگ ایرانی-اسلامی باید با شاخص‌های اجتماعی-فرهنگی، کالبدی-عملکردی، کیفیت محیطی و ساختاری فضایی کاملاً انطباق داشته باشد. طبق بررسی‌های آماری، ضریب واریانس مؤلفه‌های مستقل و وابسته برابر ۰/۹۲۸ است. این امر نشان می‌دهد که شاخص‌های چهارگانه، روابط علی مؤثری با میزان رضایتمندی ساکنان از کیفیت معماری مسکن مهر با فرهنگ ایرانی-اسلامی در شهر سهند شهر جدید سهند دارد. در این میان، بیشترین تأثیر مربوط به سازه اجتماعی-فرهنگی با ضریب تأثیر ۰/۵۶۰ و سازه کالبدی-عملکردی با ضریب ۰/۴۹۵ است. در نتیجه برای دستیابی به یک مکانسیم منسجم در ارائه «رضایتمندی از کیفیت معماری مسکن مهر با فرهنگ ایرانی-اسلامی در شهر سهند»، نیازمند تقویت زیرساخت‌های اجتماعی-فرهنگی از قبیل تقویت حس تعلق مکانی و امنیت تمایل به ارتباط با همسایه نزدیک فضایی برای ارتباط اعضای خانواده، تفکیک فضای عمومی از خصوصی وجود فضای آرامش‌بخش و سلامت به‌ویژه در طراحی و ساخت مسکن مهر در شهر جدید سهند است.

منابع

- ابدالی، یعقوب، رضویان، محمدتقی، علی پوری، احسان، نادى زاده شورابه، سامان. (۱۳۹۹). تحلیل میزان رضایتمندی ساکنان از کیفیت مجتمع‌های مسکن مهر (مطالعه موردی: شهر نورآباد). آمایش محیط، ۵۱(۱۱۳)، ۴۳-۶۲.
- احمدی، پروین، چاره جو، فرزین. (۱۴۰۰). بررسی میزان رضایتمندی ساکنان مسکن مهر از کیفیت سکونتی آن با رویکردی ویژه به شاخص‌های مسکن پایدار نمونه موردی: مسکن مهر شهرک بهاران. برنامه ریزی فضایی، ۱۱(۱)، ۱۵۱-۱۷۸.
- آقایی مهر معین، قره بگلو مینو، پیربابایی محمدتقی (۱۴۰۲). ساخت‌یابی معماری فضاهای سکونتی با رویکرد فرهنگ ایرانی-اسلامی. فرهنگ معماری و شهرسازی اسلامی، ۸(۱): ۲۲-۴۲.
- آقایی مهر معین، قره‌بگلو مینو. (۱۳۹۹). معاصر سازی هویت - مبنای نمونه موردی: بافت‌های شهری معاصر ایران در دوره پهلوی. نقش جهان - مطالعات نظری و فناوری های نوین معماری و شهرسازی. ۱۰(۱): ۱۸-۱۱

- برادران هروی، فاطمه، حمزه نژاد، مهدی. (۱۴۰۰). خوانش انواع حرکت در مسکن بر مبنای فرهنگ حریم معاصر (نمونه موردی: سه خانه برگزیده معماری معاصر ایران). معماری و شهرسازی ایران، ۲(۱۲)، ۲۶۵-۲۸۰
- بهشتی، زیبا، منوری، مسعود. (۱۳۹۶). ارزیابی توان اکولوژیک کاربری شهری با مدل MCDM و GIS (مطالعه موردی: شهر سهند). جغرافیا و توسعه فضای شهری، ۴(۱)، ۴۱-۵۵.
- حق‌شناس، محیا، حناچی، پیروز. (۱۴۰۰). بررسی عوامل مؤثر بر تحول کالبدی خانه و فرهنگ زندگی در یک قرن اخیر ایران مورد پژوهی: تحولات الگوی خانه در شهر تاریخی لار (علمی پژوهشی). مطالعات معماری ایران، ۹(۱۷)، ۵۷-۷۶
- خراسانی مقدم، سارا، مظفر، فرهنگ، حسینی، سیدباقر. (۱۳۹۹). سنجش معنای خصوصیات مسکن با بهره‌گیری از روش ساختار معانی، مورد مطالعاتی: مسکن مهر اندیشه (پله سحران) اردبیل. معماری و شهرسازی آرمان شهر، ۱۳(۳۳)، ۷۵-۹۰.
- رسول زاده اقدم، صمد، رضانژاد اصل بناب، هادی، سالک قهفرخی، رقیه، قاسم زاده، بهنام. (۱۳۹۵). بررسی مشخصه‌های معماری مسکن بر اساس معیارهای فرهنگ و سبک زندگی: یک رویکرد تطبیقی از معماری سنتی و مدرن. جامعه‌شناسی سبک زندگی، ۲(۶)، ۳۵-۶۳.
- رضایی خوشان، رضا، نعمتی مهر، مرجان. (۱۴۰۰). برنامه‌ریزی فضایی ارتقای کیفیت محیط مسکونی مبتنی بر نتایج تحلیل رضایت‌مندی ساکنان مورد پژوهش: مسکن مهر شهر جدید پردیس. صفا، ۳۱(۳)، ۷۹-۹۶.
- رضوی‌نیا، سیدمحمدحسین، (۱۳۹۷). معماری مسکن و زمینه‌گرایی فرهنگی، تهران: نشر توانگران.
- سالنامه آماری، (۱۳۹۹)، استان آذربایجان شرقی، انتشارات سازمان برنامه و بودجه کشور.
- سلطانی فرد، هادی، موسوی، مریم سادات، عبدالملکی، مونا، و زنگانه، احمد. (۱۴۰۱). تحلیل مولفه‌های کیفیت سکونتی در محلات تاریخی شهر سبزوار (مطالعه موردی: محله تاریخی سرده). پژوهش‌های جغرافیای انسانی (پژوهش‌های جغرافیایی)، ۵۴(۱)، ۲۱-۴۳.
- شیران، حسینه، خشنای نسب، حمید رضا. (۱۴۰۱). ارزیابی تطبیقی میزان رضایت ساکنان از مسکن مهر (مورد مطالعه: مسکن مهر شرق و مسکن مهر غرب زاهدان). برنامه‌ریزی توسعه کالبدی، ۹(۱)، ۵۳-۶۶.
- صبا سامان (۱۳۹۹)، کاربری واقع‌گرایی اسلامی در فهم ارزش‌های انسانی مکان در معماری. فرهنگ معماری و شهرسازی اسلامی، ۵(۲): ۱۸۲-۱۶۷
- صلاحی مهر، فرزانه، هاشم پور، پریسا. (۱۴۰۲). سنجش کیفیت مجتمع‌های مسکونی از منظر پایداری فرهنگی در معماری؛ مطالعه موردی: مجتمع مسکونی آسمان و ستارخان در تبریز. معماری و شهرسازی پایدار، ۱۱(۱)، ۱۰۱-۱۲۶
- فصیحی، حبیب اله، رضائیان، هانی، حسینی، سیده مهشید. (۱۴۰۰). تحلیل فضایی شاخصهای شهر سالم در شهر جدید سهند. نشریه علمی جغرافیا و برنامه‌ریزی، ۲۵(۷۸)، ۳۰۹-۳۲۱.
- گیدنز آنتونی، (۱۳۹۸)، جامعه‌شناسی (چاپ ۳۴)، ترجمه: منوچهر صبوری کاشانی، تهران: نشر نی.
- محمدیان، بهرام، اکبری نامدار، شبنم، ابراهیمی، حسن، نجف قلی پور کلاتری، نسیم. (۱۴۰۰). بررسی عوامل مؤثر در گسست پایداری هویت مسکن معاصر شهر تبریز از منظر تحولات چهره و لحن معماری (مطالعه موردی محله ولیعصر). پایداری، توسعه و محیط زیست، ۲(۳)، ۱۰۳-۱۲۰.
- Acampa G, (2019), European Guidelines on quality requirements and evaluation in architecture, Valorie Valutazioni, 23, 47-56.
- Biswas B, Ahsan MN, Mallick B. (2021), Analysis of residential satisfaction: An empirical evidence from neighbouring communities of Rohingya camps in Cox's Bazar, Bangladesh. PLoS ONE, 16(4): e0250838. <https://doi.org/10.1377/journal.pone.0250838>.
- Cao, K., Diao, M., Wu, B., (2019), A big data-based geographically weighted regression model for public housing prices: a case study in Singapore. Ann. Am. Assoc. Geography, 109 (1), 173-186.
- Chen, J.; Pellegrini, P.; Wang, H. Comparative Residents' Satisfaction Evaluation for Socially Sustainable Regeneration—The Case of Two High-Density Communities in Suzhou. Land, 2022, 11, 1-16, 1483. <https://doi.org/10.3390/land11091483>.
- Duvier, C., Anand, P. B., & Oltean-Dumbrava, C. (2018b). Data quality and governance in a UK social housing initiative: Implications for smart sustainable cities. Sustainable Cities and Society, 39, 358-365. Retrieved from <http://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S2210670717312520>. <https://doi.org/10.1016/j.scs.2018.02.015>.
- Eattinnanzi, E., Acampa G., Forte F., Rocca F. (2018), The overall quality assessment in an architecture project, Valorie Valuation, 2018, 21(2), 3-13.
- Forte F, (2019), Architectural quality and evaluation: a reading in the European framework, journal valorie valutazioni, 23, 37-45.
- Gang Meng, G. Brent H, (2006), Assessing housing quality in metropolitan Lima, Peru, J Housing Built Environ, 21(3), 413-439.

- Gianfrate, V., Piccardo, C., Longo, D., & Giachetta, A. (2017), Rethinking social housing: Behavioral patterns and technological innovations. *Sustainable Cities and Society*, 33, 102-112. <http://dx.doi.org/10.1016/j.scs.2017.05.015>. www.elsevier.com/locate/scs.
- Gilbert, A.G. (2014), Free housing for the poor: Aneffective way to address prove. *Habitat International*, 41(1), 253-261.
- Gooding, T. (2016), Low-income housing provision in Mauritius: Improving social justice and place quality. *Habitat International*, 53, 502-516.
- Jiang W, Feng T, (2017), Timmermans H, Li H. A gap-theoretical path model of residential satisfaction and intention to move house applied to renovated historical blocks in two Chinese cities. *Cities*. 17, 1;71 :19-29.
- Kim, J., Woo, A., & Cho, G.-H. (2020), Is shared housing a viable economic and social housing option for young adults? Willingness to pay for shared housing in Seoul. *Cities*, 102, 102732. Retrieved from <http://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S026427511930931X>.<http://dx.doi.org/10.1016/j.cities.2020.102732>.
- Lawrence RJ, (2017), Constancy and change: key issues in housing and health research, 1987-2017. *Int J Environ Res Public Health*, 14(7): 763-9. doi: 10.3390/ijerph14070763.
- Li, B., Jin, C., Jansen, S.J. (2023), Understanding the relationship between residential environment, social exclusion, and life satisfaction of private renters in Shenzhen. *J Hous and the Built Environ* 38, 2449–2472 <https://doi.org/10.1007/s10901-023-10049-7>.
- Manville, G., & Greatbanks, R. (2020). Performance management in hybrid organizations: A study in social housing. *European Management Journal*, 38(3), 533-545. Retrieved from <http://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S026323732030058X>.<http://dx.doi.org/10.1016/j.emj.2020.04.006>.
- Mridha, M. (2023), Looking through the Models: A Critical Review of Residential Satisfaction. *Buildings*, 13, 1183. <https://doi.org/10.3390/buildings13051183>.
- Nouri dehbozorg M, Razavian M T, Ghourchi M. (2021), Explaining the Effects of Sustainability Components on Housing Performance in Social Housing Policy in Iran (Case study: Tehran social housing Project - Parand city. *Geographical space*, 74(21), 109-130.
- O’Sullivan, (1992), Timan and Hartley, John and Saunders, Danny and Fiske, John. *Key Concepts in Communication*. Routledge Press.
- Oluwabunmi Ige, J. (2019), Environmental health and housing: issues for public health. *Housing Studies*, 2019, 34(3), 561-562. doi:10.1080/02673037.2019.1558597.
- Ramos, N. M. M., Almeida, R. M. S. F., Simões, M. L., Delgado, J. M. P. Q., Pereira, P. F., Curado, A., Fraga, S. (2018). Indoor hydrothermal conditions and quality of life in social housing: A comparison between two neighborhoods. *Sustainable Cities and Society*, 38, 80-90. <https://doi.org/10.1016/j.scs.2017.12.016>.
- Reifsnider; E, Packer, P. W; (2021), Argent □ DeLorme, A; Suarez, C. Community development for improved housing, health equity, and education in rural Honduras. *Public Health Nursing*, 38(4), 680-686, doi:10.1111/phn.12902.
- Reimer, B. (1995), Youth and modern lifestyles. In J. Fornäs & G. Bolin (Eds.), *Youth culture in late modernity*. London; Thousand Oaks, Calif: Sage Publications.
- Sabah, F. Y. (2023), Assessment of residential satisfaction with internationally funded housing projects in Gaza Strip, Palestine, *Front. Built Environ.*, 05 Sec. Urban Science, 9, 1-12. <https://doi.org/10.3389/fbuil.2023.1289707>.
- Sundelin, A. (2019), Reaching Social Sustainability in Residential Architecture. Master’s Thesis, Chalmers University of Technology, Göteborg, Sweden.
- Zhang, Q.; Hiu-Kwan Yung, E.; Hon-Wan, C.E. (2021), Meshing Sustainability with Satisfaction: An Investigation of Residents’ Perceptions in Three Different Neighbourhoods in Chengdu, China. *Land*, 10(11), 1-21.1280. <https://doi.org/10.3390/land10111280>.